

Atmintinė „Lietuvių religijos ir mitologijos“ studentams

Pagrindiniai istoriniai šaltiniai

(*Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, I–IV, Vilnius, 1996–2005):

– Herodotas, V a. pr. Kr. [neurai: „kartą į metus virsta vilkais“; budinai: medinės šventyklos] (BRMŠ, I, p. 113–131; + В.Н. Топоров. Еще раз о *неврах* и *селах* в общебалтийском этноязыковом контексте... // Балто-славянские исследования XVII, Москва, 2006, p. 15–75);

– Tacito „Germanija“, I–II a. [aisčiai; „Jie garbina dievų motiną. Kaip savo tikėjimo ženklą nešioja šernų atvaizdus. Tasai ženklas lyg ginklas ar apsaugos priemonė – sergsti nuo visko deivės garbintoją net ir priešų maišaty“] (I, p. 145);

– Vulfstanas, IX a. [aistai-estai; daug miestų, kiekviename karalius; kilmingųjų laidotuvės: sugebėjimas „gaminti šaltį“ ir ilgai (iki pusės metų) išlaikyti lavoną; ritualinės raitelių varžybos; kremacija (168.-1; 169.1,2); kumelės pienas] (I, p. 164–169);

– Adomas Brėmenietis, XI a. [sembai *homines humanissimi*; „nors visi kiti papročiai yra tokie kaip mūsų, neleidžiama lankyti miškelių ir šaltinių, kuriuos, jų manymu, krikščionių lankymas suteršia“] (I, p. 188–192);

– Magistras Vincentas Kadlubekas, XII–XIII a. [šventyklos, aukurai (208.-1.-4); reinkarnacija: *Est enim omnium Getarum communis dementia, exutas corporibus animas, nascituris denuo infundi corporibus, quasdam etiam brutorum assumptione corporum brutescere* „Esama mat visiems getams bendro paklydimo išsivilkusias iš kūnų sielas vėl įsiliejant į gimsiančius kūnus, ir kuo į gyvuliškesnį, tuolab gyvulėjant“ (vert. mano)] (I, p. 204–209);

– Vokiečių ordino 1249 m. taikos sutartis su Pamedės, Varmės ir Notangos prūsais [dievybė Kurka–*Curche*; *Tulissones vel Ligaschones*: „Pakėlę į dangų akis, šaukdami jie melagingai tvirtina matą čia pat esantį velionį, skriejantį ant žirgo per vidurį dangaus, pasipuošusį žvilgančiais ginklais, nešantį rankoje vanagą ir su dideliu būriu palydos einantį į kitą pasaulį“] (I, p. 235–242);

– Ipatijaus metraštis, XIII a. vid. [Mindaugas „savo dievams slaptai aukojo: visų pirma Nunadėjui ir Teliaveliui ir Diviriksiui, Zuikių dievui ir Medeinai; jei, vykstant į medžioklę išbėgdavo į lauką zuikis, į mišką nežengdavo ir nedrįsdavo jame nei rykštės nulaužti“; dar: lietuviai, puldami sąjungininkų jau išplėštą Vozviaglio miestą, „reiškė nepasitenkinimą ir spjaudė, saviškai tardami *janda*, šaukėsi savo dievų *Andaj* ir *Diviriks* ir minėjo visus savo dievus...“] (I, p. 256–262);

– Vad. Malalos kronikos intarpas, 1262 m. [„Sovijaus mitas“; vėl minimi dievai: „Šį paklydimą Sovijus įvedė į juos, kad aukotų nelabiems dievams: Andajui ir Perkūnui, kitaip tariant, griaustiniui, ir Žvorūnai, kitaip tariant, kalei, ir Teliaveliui, kalviui, nukalusiam jam saulę, kad šviestų virš žemės, ir įmetusiam jam ant dangaus saulę“] (BRMŠ, I, p. 263–268; + Ilja Lemeškin. *Sovijaus sakmė ir 1262 metų Chronografas*, Vilnius, 2009, p. 292–323; Илья Лемешкин. Балтийская «Басня» в составе хронографа 1261 г.... // Tautosakos darbai, XXX, Vilnius, 2005, p. 140–165);

– Henrikas Latvis, apie XIII a. vidurį [„...viename kaime po vyrų žūties pasikorė penkiasdešimt moterų. Suprantama, jos tikėjosi veikiai gyvensiančios su jais kitame gyvenime“; kuršiai po mūšio, „surinkę savo užmuštuosius, grįžo prie laivų ir, persikėlę per Dauguvą, tris dienas ilsėjosi, degino žuvusiuosius ir r a u d o j o jų“] (I, p. 275–292; išleistas ir atskirai);

– Petras Dusburgietis, XIII a. pabaiga–XIV a. pirmoji pusė [„...Nadruvoje buvo vieta, kurią vadino Romuva... o ten gyveno žmogus, vadinamas kriviu, kurį gerbė kaip popiežių, mat kaip jo šventenybė popiežius valdo visuotinę tikinčiųjų Bažnyčią, taip ir

krivio valiai bei žodžiui pakluso ne tik suminėtos gentys [prūsų], bet ir lietuviai bei kitos tautos, gyvenančios Livonijos žemėje“] (I, p. 327–355 [344.t]; išleistas ir atskirai);

– Vygandas Marburgietis, XIV a. pabaiga [Pilėnai; min. šventyklos; Kęstučio palaikų ritualinis sudeginimas ant žirgo ir t. t.]: I, p. 455–470;

– Sembos vyskupo Michaelio Jungės įsakas, 1426 m.? [mini pakrikštytų sembų paprotį „persikrikštyti“ = nusiplauti krikštą upėse; draudžia statyti „kryžius“; draudžia dainuoti ir pan.]: I, p. 478–485;

– Jonas Dlugošas „Lenkijos istorija“, XV a. II pusė [kartoja Dusburgietį; mini Vilniaus aukurą: „...karalius Vladislovas įsakė barbarų akivaizdoje užgesinti ugnį, kurią jie laikė amžina ir kurią sostinėje Vilniuje, šalies širdyje, prižiūrėjo ir rūpestingai malkomis kurstė žynys, jų kalba vadinamas *Znicz* (nuolankiai dievybę maldaujantiems ir norintiems sužinoti ateitį jis duodavo neva pačios dievybės jam pakuždėtus atsakymus). Karalius liepė išgriauti šventovę ir aukurą, kur jie atnašaudavo aukas, iškirsti ir nuniokoti girias bei miškelius, jų laikomus neliečiamais, ir, negana to, išžudyti ir išnaikinti gyvates bei žalčius, kurie kiekvienuose namuose buvo laikomi tarsi dievai namų globėjai...“; {Iš.34.13: Jahvė žydams apie elgesį su kaimynais kanaaniečiais, hetitais ir kt.: „Nugriaukite jų aukuras, sudaužykite jų paminklinius akmenis, nukirskite jų šventuosius stulpus“; Sk.33.50–52: „...Jahvė kalbėjo Mozei, tardamas: Kalbėk izraeliečiams ir sakyk jiems: Kai persikelsite per Jordaną į Kanaano kraštą, išvargsite visus krašto gyventojus, sunaikinsite visus jų statulas, sunaikinsite visus jų lietinius atvaizdus, išgriausite visus jų šventus alkus aukštumose“} Toliau: Jogaila Katedros „didįjį altorių pastatė toje vietoje, kur buvo kūrenama pagonių ugnis, klaidingai laikyta amžina“; dar minimos trijų dienų rudeninės apeigos bei puotos šventose giraitėse (Vėlinės?)] (I, p. 542t, 565–585);

– Enėjas Silvijus Pikolominis „Azijos ir Europos aprašymas“, 1477 m. [perpasakota Lietuvoje su misija buvusio Jeronimo Prahieško žinia, esą tasai „rado gentį, kuri garbino saulę ir labai pagarbiai laikė nepaprasto didumo geležinį kūjį. Žyniai, paklausti, ką reiškia šis garbinimas, atsakė, jog kadaise ištikus mėnesius nebuvo matyti saulės, kurią galingasis karalius buvo sugavęs ir uždaręs pačiame tvirčiausiame bokšte. Tada atėję saulei į pagalbą Zodiako ženklai. Didžiuliu kūju jie sudaužė bokštą, išlaisvinę saulę ir gražinę ją žmonėms. Taigi esąs vertas pagarbos įrankis, kuriuo mirtingieji atgavę šviesą“; Jeronimas Prahieškis Lietuvoje kirtio šventąsias giraites, ir vienąsyk „nespėjus Jeronimui tenai nuvykti ir juos iškirsti, būrys moterų raudodamos ir aimanuodamos atėjo pas Vytautą pasiskųsti dėl iškirto švento miškelio ir atimtos iš Dievo buveinės, kurioje jos papratusios melsti dieviškos pagalbos (*divinam opem*) tai lietu, tai saulę sulaikyti, o dabar nebežinančios, kur reikėsia ieškoti Dievo, iš kurio atimtas būstas“] (I, p. 588–597 [595.1]; [švento ažuolo kirtimas: 595.2]);

– Erazmas Stella „Apie Prūsijos senovę“, 1518 m. [mini ožio aukojimą; laidotuvių puotą: lietuviai manė, „kad gimimo dieną ir laidotuves dera vienodai švęsti, t.y. kartu susirinkus puotauti, su įvairiomis pramogomis bei dainomis, be liūdesio, bet su didžiausiu džiaugsmu bei linksmybėmis, mat prieš akis turėjo kito gyvenimo viltį“] (II, p. 11–24 [22]; išleistas ir atskirai);

– Simonas Grunau „Prūsijos kronika“, 1529 m. [Videvutis, Brutenis, jų teisyas (p. 92–94t.); baltų genčių kilmė iš Videvučio sūnų (96–103); Romuva, krivis, dievų trejybė (103–104.1) ir t.t.] (I, 35t, 86–122);

– „Sūduvių knygelė“, apie 1520–1530 m. [„dievų sąrašas“ (p. 143–144); ožio aukojimas (147; 148); laidotuvių paprotys: „įkelia lavoną į vežimą, draugai lydi raiti iškeltais kardais, čaižo jais orą ir skardžiu balsu šaukia: *Begeyte, Begeyte, Pecolle* – bėkit, bėkit, jūs velniai“ (153.↑.a)] (II, p. 123t, 143–156);

– „Lietuvos metraštis“ / „Bychovco kronika“, XVI a. III dešimtmetis [Palemonas, Kukovaitis, Pajauta (p. 379.2); Šventaragis (380), Dievo teismas ant kalno (381.1, 2); Gedimino sapnas, Lizdeika, Kreivoji pilis (382.I.a)] (II, p. 366t, 377–389; išleistas ir atskirai);

- Martynas Mažvydas, XVI a. vidurys [pirmąsyk lietuviškai, bet vėlgi iš krikščioniškų pozicijų; kreipiasi ne į didikus, o į liaudį ir kalba apie jos „prietarus“; pirmąsyk minimi Aitvaras, kaukai, laumės, žemėpačiai ir kt.] (II, p. 181–195);
- Jonas Maleckis-Sandeckis, XVI a. vidurys [vėl „dievų sąrašas“; ožio aukojimas; mojavimas kardais per laidotuves ir kt.] (II, p. 199–212);
- Lukas Davidas „Prūsijos kronika“, 1583 m. [daug apie ką; paminėtina žynio Valtino Suplito istorija (p. 288–290)] (II, 236t, 274–302);
- Augustinas Rotundas „Lietuvos istorija“, XVI a. antroji pusė, originalas pradingęs; iš lotynų į vokiečių k. verstos ištraukos aptiktos vad. „Rivijaus kronikoje“, XVIII a.; pastarąją XIX a. esą aptiko Teodoras Narbutas, kuris ir pavadino „Rivijaus kronika“) [smulkiai aprašoma Vilniaus Perkūno šventykla (p. 465)] (II, p. 451–466);
- Jonas Bretkūnas, XVI a. pabaiga, Mažojoje Lietuvoje [daug ką kartoja, mini, iš dalies lietuviškai] (II, p. 303–321);
- Kasparas Henenbergeris, XVI a. pabaiga [vilkčiai; „atgijęs numirėlis“; vienaakiai žyniai ir kt.] (p. 322–349);
- Aleksandras Gvanjinis (*Gvagnini*) „Europinės Sarmatijos aprašymas“, 1578 m.; „Europinės Sarmatijos kronika“, 1611 m. [nuplagijuotas Motiejus Strykovskis su nedideliais savais priedais] (II, p. 467–498);
- Motiejus Strykovskis „Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusios kronika“, 1582 m. [nauja medžiaga papildydamas kartoja ankstesnius šaltinius: Romovė, krivis, dievų trejybė; „dievų sąrašas“ (545t); Šventaragis (554), Vilniaus įkūrimas, Lizdeika (555–557); Vilniaus aukuras (563, 564) ir kt.] (II, p. 499t, 536–570);
- Jonas Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“, 1582 m. [atsigręžiama į žemiausiojo luomo – liaudies religiją; pateikiama daugybė „žemesniųjų“ dievų, etnografijos, tautosakos trupinių] (II, p. 571t, 590–603; dusyk išleista atskirai, antrąsyk V. Ališausko naujas vertimas);
- Vilniaus kolegijos jėzuitų metinės ataskaitos, 1585–1616 m. [deiviai Pagirniai, Dugnai, akmenys „deivės“, Beaukuris ir kt.] (II, p. 616t, 626–633; taip pat Jurgio Lebedžio knygoje „Lietuvių kalba XVII–XVIII a...“);
- Kristoforas Hartknochas, 1679 m. [apie prūsus: šventa ugnis, laidotuvių raudos] (III, p. 79–90);
- Frydrichas Pretorijus „Vokiečių–lietuvių žodynas“, apie 1680 [daugybė religinės leksikos pavyzdžių] (III, p. 91–99);
- Matas Pretorijus „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“, XVII a. II pusė [interpretuojama senesnių šaltinių medžiaga, gausybė tiesioginių duomenų iš tuometinės Mažosios Lietuvos žmonių religinio gyvenimo; ne tik istorinis šaltinis, bet jau ir tyrinėjimo bei tautosakos rinkimo užuomazgos] (III, p. 100t, 228–323; keturi tomai jau išleisti atskirai);
- Albertas Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“, 1650, 1699 m. [vėl Kukovaitis, Šventaragis, Gedimino sapnas, Lizdeika] (III, p. 501–526; išleista ir atskirai); (BRMŠ III, p. 547–715 – istorinių šaltinių duomenys apie latvius);
- Jokūbas Brodovskis „Vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių kalbų žodynas“, apie 1740 m., Mažoji Lietuva [daugybė religinės leksikos pavyzdžių, smulkioji tautosaka] (IV, p. 17–33);
- Pilypas Ruigys „Lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodynas“, 1747 m. [religinės leksikos, smulkiosios tautosakos pavyzdžiai] (IV, p. 38–43);
- Gotfrydas Ostermejeris „Kritiškos pastabos apie senovės prūsų religijos istoriją“, 1775 m. [prasideda nuodugnesni tyrinėjimai, pateikiama tautosakos, etnografijos pavyzdžių] (IV, p. 62–75; išleista ir atskirai);
- Kristijonas Gotlybas Milkus „Lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodynas“, 1800 m. [religinės leksikos, smulkiosios tautosakos pavyzdžiai] (IV, p. 76–82);

– Vilniaus jėzuitų akademinės kolegijos ganytojiškos veiklos dienoraštis, 1711–1773 m. [vėlių maitinimas; įvairūs *Diewartiey*, Pagirniai, žalčių laikymas ir kt.; lietuviškas ritualo pavadinimas *Ritimei*: „Be įprastinių, visur po plačią Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės šalį pasklidusių tarp liaudies prietarų kviesti mirusius prie stalo ir juos vaišinti ne tik vieną kartą per metus, bet ir dažniau, šiais metais buvo rastas ir toks kraštas, kuriame kaip permaldavimo auka skiriama – mirus tėvui – jautis, motinai – karvė, o mirus šeimos sūnui ar dukteriai paprastai papjaunamas veršis ar avis. Šis ritualas liaudies vadinamas ritimai (*Hi ritus vulgo vocantur Ritimey*), kurie kol nebūsią atlikti, namams jokios ramybės, nes tos mirusiųjų vėlės tol slankiojančios pakampiais, kol didžiai prietaringomis, kadaise pagonims įprastomis ceremonijomis jos nebūsiančios pasotintos“ (mano vert.);] (BRMŠ IV: 113t, 120–126; taip pat BRMR: 309, 313–314; Jurgio Lebedžio knygoje „Lietuvių kalba XVII–XVIII a...“, p. 211; taip pat BRMR);

– aptinkama ir ligi šiol nežinotų šaltinių, pavyzdžiui, Vytauto Ališausko Romos archyvuose aptiktas XVII a. pradžios lietuvių religijos ir mitologijos šaltinis iš Rytų Lietuvos (straipsnis ir publikacija *Naujamame židinyje*, 2012, Nr. 2, p. 95–102; BRMR); taip pat V. Ališausko aptiktos Nesvyžiaus jėzuitų metinės ataskaitos (minimos jo knygoje *Sakymas ir rašymas*, V.: Aidai, 2009; BRMR), kuriose toli į rytus nuo dabartinės Lietuvos minimi tie patys dievai (tuo parodomas senosios Lietuvos buvęs kultūrinis-dvasinis vientisumas).

– Išleistas Vytauto Ališausko parengtas papildomas, penktasis BRMŠ tomas, pavadintas: *Baltų religijos ir mitologijos relikvai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XIV–XVIII a.): Šaltinių rinkinys*, V.: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2016.

Tautosaka.

(Apie tautosakos rinkimo ir skelbimo istoriją glaustai: Leonardas Sauka. *Tikra ir netikra liaudies kūryba*. Vilnius: Mokslas, 1983, p. 36–50.)

Tautosakos žanrai:

– pasakojamoji tautosaka: pasakos (aktualiausios mitologijai – stebuklinės), sakmės (mitologinės + etiologinės), padavimai (apie mitologiškai reikšmingas vietas arba su mitiniais personažais, pvz., milžinų supilti kalnai, velnių pamesti akmenys ir t.t.);

– smulkioji tautosaka: mįslės, patarlės ir priežodžiai, palyginimai bei frazeologizmai; „tikėjimai“ (tarp smulkiosios ir pasakojamosios tautosakos); oracijos (proginės kalbos); užkalbėjimai (pagal atlikimo aplinkybes pastarieji du požanriai priklausytų etnografijai);

– dainuojamoji tautosaka: dainos (sąlygiškai skirstomos į kalendorinių švenčių, darbo, šeimos, karines-istorines, mitologines ir kt. dainas), tap dainų – sutartinės; raudos (laidotuvių, vestuvių ir kt.);

Pagrindiniai iš paskelbtųjų **tautosakos šaltiniai**.

Pasakojamoji tautosaka:

– Daukantas, Simonas. *Žemaičių tautosaka, II: Pasakos, patarlės, mįslės*, V., 1984 (taigi kartu su smulkiąja);

– Davainis-Silvestraitis, Mečislovas. *Pasakos, sakmės, oracijos*, V., 1973;

– Slančiauskas, Matas. *Šiaurės Lietuvos pasakos*, V., 1974;

– Slančiauskas, Matas. *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*, V., 1975;

– (Mato Slančiausko bendražygiai) *Šiaurės Lietuvos sakmės ir pasakos*, V., 1985;

Slančiauskas siuntė tekstus ir Basanavičiui, kurio (pirmieji leidimai XX a. pradžioje):

– Basanavičius, Jonas. *Lietuviškos pasakos įvairios*, I–IV, V., 1993–1998 (pasakos, sakmės);

– Basanavičius, Jonas. *Lietuviškos pasakos*, I–II [ne tas pat!], V., 2001–2003 (pasakos, sakmės);

– Basanavičius, Jonas. *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*, V., 1998 (mitologinės sakmės apie pomirtinį pasaulį bei mirusiuosius);

– ir kt: viskas dabar perleista serijoje „Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka“ (visi 15 tomų prieinami internete: <<http://www.knygadvaris.lt/>>).

Toliau –

– *Lietuvių rašytojų surinktos pasakos ir sakmės*, V., 1981 [daugiausia iš tarpukario];

Ypač reikšmingas tautosakos rinkėjas bei tyrinėtojas –

– Balys, Jonas. *Raštai*, I–V, V., 1998–2004; svarbiausi veikalai, esantys šiuose raštuose: „Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose“; „Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje“; „Lietuvių liaudies sakmės“ (1. „Etiologinės“; 2. „Velniai ir žmonės“ [= mitologinės]); „Dvasios ir žmonės“ (= mitologinės sakmės); „Lietuvių mitologiškos sakmės“; „Liaudies medicina ir magija“ (tikėjimų rinkinys); dar tikėjimų rinkiniai: „Vaikystė“, „Vedybos“, „Mirtis ir laidotuvės“. Dar:

Lietuvių tautosakos skaitymai, I–II, Tübingen, 1948;

Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai, SilverSpring (USA), 1986;

Lietuvių kalendorinės šventės, V., 1993 (papročių aprašymų bei tikėjimų rinkinys).

Svarbiausias mokslinis J. Balio darbas – „Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas“ (*Raštai*, III), sudarytas pagal Aarne's-Thompsono tarptautinį pasakų motyvų katalogą = AT (sudarė Aarne, patobulino Thompsonas, o dabar dar Utheris, taigi dabar jau Aarne's-Thompsono-Utherio katalogas = ATU).

Tarpukary J. Balys leido tęstinį leidinį *Tautosakos darbai* (TD), kuris nuo nepriklausomybės atgavimo iki šiol leidžiamas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto.

V. Krėvė-Mickevičius taip pat tarpukary leido tęstinius leidinius: *Tauta ir žodis* (TŽ), *Mūsų tautosaka* (MT); pats jis nėra visai patikimas tautosakininkas (akivaizdžiai

suliteratūrindavo savo publikuojamą tautosaką, o kartais gal net falsifikavo ją „literatūriniais tikslais“), tačiau minėtuose tęstniuose leidiniuose publikuota ir patikimos tautosakos, ypač paminėtinas šiuo atžvilgiu Jurgis Elisonas, kurio pagrindiniai tautosakos rinkiniai, paskelbti minėtuose leidiniuose, yra: „Mūsų krašto ropLIAI (reptilia) lietuvių folkloro šviesoje“ (MT, III; tautosaka apie gyvates, varles, rupūžes ir kitus šliužus); „Mūsų krašto fauna lietuvių tautosakoje“ (MT, V; tautosaka apie visokius gyvūnus bei gyvius: žvėris, paukščius, vabzdžius etc.); „Dievas Senelis“ (MT, IX; įvairiausių žanrų tautosakos tekstai, kuriuose vienaip ar kitaip veikia pasakų „Dievas“, „Senelis“ ar „Dievas Senelis“).

Pagrindinis sovietinių laikų tautosakos leidinys – 5-tomis *Lietuvių tautosaka*, kurio III ir IV t. skirti pasakojamajai tautosakai (III: *Pasakos*, V., 1965; IV: *Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos*, V., 1967).

Žymiausias sovietinių laikų ir pirmųjų nepriklausomybės metų tautosakininkas – Norbertas Vėlius (jis surinko bei sudarė ir istorinius „Baltų religijos bei mitologijos šaltinius“ – BRMS), jo sudaryti yra tokie reikšmingi pasakojamosios tautosakos rinkiniai:

– *Laumių dovanos: Lietuvių mitologinės sakmės*, V., 1979;

– *Sužeistas vėjas: lietuvių liaudies mitologinės sakmės*, V., 1987;

– *Kaip atsirado žemė: Lietuvių etiologinės sakmės*, V., 1986;

– *Ežeras ant milžino delno: Lietuvių liaudies padavimai*, V., 1995;

Taip pat Bronislava Kerbelytė, jos sudaryti pagrindiniai rinkiniai:

– *Žemės atmintis: Lietuvių liaudies padavimai*, V., 1999;

– *Lietuvių folkloro chrestomatija* (kartu su Brone Stundžiene), V., 1996 [trumpai pristatoma visų žanrų tautosaka];

(B. Kerbelytė sudarė ir savitą tautosakos motyvų katalogą, tik daugiau folkloristinį, mažiau vertingą religijos ir mitologijos tyrimams).

Dar paminėtinos:

Pasakos su dainuojamaisiais intarpais, surinko ir parengė Jurgis Dovydaitis, V., 1987;

taip pat iš Gudijos lietuvių:

Gervėčių pasakos, parengė Adelė Seselskytė, V., 1997;

Paminėtinos atskiriems kraštams skirtos rinktinės, kur irgi kartais būna daugiau mažiau tautosakos; grynai tautosakai skirtos, pvz.: *Biržų krašto tautosaka*, V., 1982; *Utenos krašto padavimai*, Utena, 1996; *Utenos krašto sakmės*, Utena, 1999; *Utenos krašto tautosaka*, Utena, 2004; *Iš Panevėžio krašto tautosakos*, I–II, Panevėžys, 2003–2006; *Ar meni tų ažerų? Elektrėnų krašto tautosaka*, V., 2009; Mažosios Lietuvos sakmių rinkinys *Pamarių sakmės*, Klaipėda, 2010 ir kt.

Smulkioji tautosaka:

– *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*, Vilnius, 1968 (pagrindinis smulkiosios tautosakos rinkinys ligi šiol: patarlės ir priežodžiai, mįslės su dalykinėmis rodyklėmis, užkalbėjimai, žaidimai ir t.t.);

– Lebedys, Jurgis. *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.: priežodžiai, patarlės, mįslės*, V., 1956;

– *Patarlės ir priežodžiai* / Sudarė Kazys Grigas ir Ambraziejus Jonynas, V., 1958;

– Grigas, Kazys. *Patalių paralelės*, V., 1987 (lietuvių ir kitų tautų atitikmenys);

– *Patarlės ir priežodžiai*, I [A–D], II [E–J], V.: LLTI, 2000, 2008;

– *Menu mįslę keturgyslę: Lietuvių liaudies mįslės*, paruošė K. Grigas. V., 1970;

– *Mįslių skrynelė*, sudarė Stasys Lipskis, V., 2002 (ne akademinis, bet naudingas rinkinys);

– Vosylytė, K. B. *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*, V., 1985; *Palyginimų žodynas*, V., 2014.

– *Frazeologijos žodynas*, red. Jonas Paulauskas, V., 2001.

3.3.4: užkalbėjimai:

(– *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*, p. 889–922)

– *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*, sudarė, parengė ir įvadą parašė Daiva Vaitkevičienė. V., 2008.

Dainuojamoji tautosaka:

– Rėza, Liudvikas. *Lietuvių liaudies dainos*, V., 1958 [1825] (vienas iš pagrindinių dainuojamosios tautosakos šaltinių mitologijai; abejonės dėl autentiškumo);

– Kalvaitis, Vilius. *Prūsijos lietuvių dainos*, V., 1998 [1905];

– tas pats Daukantas, Simonas. *Žemaičių tautosaka*, I: *Dainos*, V., 1983;

– Juška, Antanas. *Lietuviškos dainos*, I–III, V., 1954 [Kazanė, 1879];

– Juška, Antanas. *Lietuviškos svotbinės [vestuvinės] dainos*, I–II, V., 1955 [Peterburgas, 1883];

– Basanavičius, Jonas. *Ožkabalių dainos*, I–II, V., 1998;

– *Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*, I–III, sudarė ir parengė Z. Slaviūnas, V., 1958–1959;

– *Lietuvių tautosaka*, I: *Dainos*, V., 1962; II: *Dainos, raudos*, V., 1964 (kai kurios perspausdintos iš minėtų rinkinių, daug kitų, tarp jų vėliau užrašytų);

– daug atskiriems pateikėjams skirtų monografijų;

– Iki šiol Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidžiamas fundamentalus milžiniškas daugiatomis *Lietuvių liaudies dainynas*.

Pagrindiniai lietuvių **etnografijos šaltiniai**.

- *Lietuvių etnografijos bruožai*, V., 1964;
- Dundulienė, Pranė. *Lietuvių etnografija*, V., 1982;
- panašaus turinio tos pat autorės kn.: *Lietuvos etnologija*, V., 1991;
- Dundulienė, Pranė. *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, V., 1991;
- nemažai leidinių, skirtų atskirai etnografijos šakai (pvz., šeimos šventėms; audiniams, juostoms; kryždirbystei ir t.t.); daugybė monografijų, skirtų atskiros vietovės ar krašto etnografijai arba atskiram etnografijos objektui;
- Lietuvos istorijos instituto nuo 1996 m. leidžiama monografijų serija *Lietuvos etnologija*.

Pagrindinė **archeologijos** literatūra (ryšium su mitologija):

- Gimbutienė, M. *Baltai priešistoriniais laikais: etnogenezė, materialinė kultūra ir mitologija*, V., 1985;
- *Lietuvių etnogenezė*, Vilnius, 1987;
- Girininkas A. *Baltų kultūros ištakos*, V., 1994
- Vaitkevičius, V. *Alkai: Baltų šventviečių studija*, V., 2003 (kartu su vietovardžiais);
- *Baltų menas: parodos katalogas*, V.: Vilniaus dailės akademija, 2009;
- daugybė kitų knygų bei straipsnių (Daugudžio, Zabelos, Vaitkunskienės, Šimėno, Bliujienės ir kt.).

Pagrindinė **kalbotyros** literatūra (ryšium su mitologija):

- Būga, K. *Raštai*, I–IV, V. 1958–1962; IV t. rodyklė (daug tiesiog religijos bei mitologijos dalykams skirtų straipsnių: stabo pavadinimams, dievybių vardams, kitai mitologinei leksikai...);
- Skardžius, Pr. *Raštai*, I–V, V., 1996–1999 (atskiri straipsniai tiesiog skirti mitologinei leksikai);
- Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos leksika*, V., 1990 (gale rodyklė);
- Sabaliauskas A. *Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*, V., 1994 (gale rodyklė);
- Zinkevičius, Z. *Lietuvių kalbos istorija*, I–VI, V., 1984–1994;
- Karaliūnas, S. *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose*, I–II, V., 2004–2005 (priedas – rodyklė); reikšmingi ir kai kurie kiti Simo Karaliūno darbai;
- (– Urbutis, V. *Baltų etimologijos etiudai*, V., 1981, gale rodyklė);
- (– Urbutis, V. *Baltų etimologijos etiudai 2*, V., 2009, gale rodyklė);
- kapitaliniai etimologijos šaltiniai (prieinami internete: <<http://tautosmenta.lt/doktorantams/>; slaptažodis: duokdieskelst>);
- Fraenkel, E. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II, Heidelberg–Göttingen, 1962–1965 (yra VU bibl.);
- Mažiulis, V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, V., 2013 (gale – lietuviškų žodžių rodyklė); prieinamas <www.prusistika.flf.vu.lt/zodynas/>;
- Karulis K. *Latviešu etimologijas vārdnīca*, I–II, Rīga, 1992 (latvių kalba);
- baltų mitologijai labai reikšmingas prūsų etimologijos žodynas (rusų kalba, nebaigtas): Топоров, В. Н. *Прусский язык: Словарь*, I–V (nuo A iki L imtinai), Москва, 1975–1990;
- kai kurie baltų k. žodžiai bei atitinkami mitiniai vaizdiniai indoeuropietiškam kontekste dar aptinkami žodynuose:
- C. D. Buck. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago, 1949 (sudarytas pagal temas; yra VU bibl.);
- Гамкрелидзе, Т. В., Иванов, Вяч. Вс. *Индоевропейский язык и индоевропейцы: Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*,

- II, Тбилиси, 1984 (yra dalykinė ir įvairių kalbų, tarp jų lietuvių, žodžių rodyklė; yra angliškas vertimas; būtina nepaisyti formaliosios lingvистinės pusės!);
- Pokorny J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern-München, 1959; (II t. – rodyklės, tarp kitų ir lietuvių žodžių; yra VU bibl.);
  - (– Smoczyński, W. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno, 2007; gerokai nevykęs, bet įvedantis į naujovišką laringalinę sistemą);
  - vardynas:
    - Kuzavinis, K., Savukynas, B. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, V., 2005 (keli leidimai);
    - *Lietuvių pavardžių žodynas*, ats. red. A. Vanagas, I–II. Vilnius: Mokslas, 1985–1989;
    - Vanagas, A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, V., 1981;
    - Vanagas, A. *Lietuvos miestų vardai*, V., 1996;
    - Pėteraitis, V. *Mažoji Lietuva ir Tvanksta prabaltų, pralietuvių ir lietuvininkų laikais*, V., 1992;
    - Pėteraitis, V. *Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai: Jų kilmė ir reikšmė*, V., 1997;
    - Jurkštas, J. *Vilniaus vietovardžiai*, V., 1985;
    - pradėtas leisti kapitalinis *Lietuvos vietovardžių žodynas*, I: A–B, II: C–F, Vilnius: Lietuvių k. institutas, 2008, 2014.

Trumpa baltų religijos ir mitologijos

tyrinėjimų apžvalga

Tyrinėjimo metodai (atžvilgiai, ar „pjūviai“):

1. lyginamasis (1.1. genetinis, 1.2. difuzinis, 1.3. tipologinis);
2. struktūrinis-semiotinis;
3. Socialinis (istorinis-geografinis).

Turinėjimų istoriją trumpai pristatantis leidinys – chrestomatija: *Lietuvių mitologija*, sudarė Norbertas Vėlius, I–III, Vilnius, 1995–2004 (prie III t. sudarymo prisidėjo ir G. Beresnevičius), toliau LM.

– Matas Pretorijus – pirmasis BRM tyrinėtojas, rašė vokiškai 1671–1703 m. (BRMŠ, III; *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla*, I–IV, V., 1999–2011);

– Gotfrydas Ostermejeris, „Kritiškos pastabos apie senųjų prūsų religijos istoriją“, 1775 m. (Ostermejeris, G. *Raštai*, V., 1996, p. 48–73) ir „Mintys apie senuosius Prūsų žemės gyventojus“, 1780 m. (p. 74–161), rašė vokiškai;

– Dionizas Poška, „Apie senovės pagoniškas religines apeigas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijose“, 1823 m. (Poška, D. *Raštai*, V., 1959, p. 330–417; LM, I, 35–48), rašė lenkiškai;

– Teodoras Narbutas, „Lietuvių tautos istorija“, I knyga: „Lietuvių mitologija“, 1835 m. (Narbutas, T. *Lietuvių tautos istorija*, I, Vilnius, 1998 [yra 1992 m. leidimas, skiriasi puslapiais]; ištraukos: LM, I, 49–80), rašė lenkiškai;

– Simonas Stanevičius, „Lietuvių mitologijos... aiškinimas“, 1838 m. (Stanevičius S. *Raštai*, Vilnius, 1967, p. 216–303 [leidimas originalo kalba su vertimu]; ištraukos: LM, I, 81–101), rašė lenkiškai;

– Simonas Daukantas, „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“, 1845 m. (Daukantas, S. *Raštai*, Vilnius, 1976, I, p. 403–656; ištraukos LM), pirmasis apie lietuvių istoriją ir dvasinę tradiciją rašė l i e t u v i š k a i;

– Liudvikas Adomas Jucevičius, „Lietuva, jos senovės paminklai, butis ir papročiai“, 1846 m.; „Žemaičių žemės prisiminimai“, 1842 m. (Jucevičius, L. A. *Raštai*, 1959, p. 53–498; ištraukos LM, rašė lenkiškai su gausiomis lietuviškoms citatomis);

(– Ambraziejus Kašarauskas-Kossarzewski, niekur ištisai nepublikuotas rankraštis „Lituanika, arba žinios apie Lietuvą“, parašytas 1857–1863 m., ištraukomis skelbtas K. Būgos (*Tauta ir žodis*, I, Kaunas, 1923, p. 101–123) ir J. Balio (*Mūsų tautosaka*, III, Kaunas, 1937, p. 109–148), rašė lenkiškai su didelėmis lietuviškų tekstų citatomis lenkiškais rašmenimis; vertingas pateiktąja medžiaga);

– Wilhelm Mannhardt, jo „Latvių-prūsų mitologija“, parašyta ligi 1880 m. (mirties metų), o išleista pirmąsyk 1936 m. (Mannhardt, W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Riga, 1936) – ilgą laiką buvęs pagrindinis baltų religijos ir mitologijos istorinių šaltinių rinkinys; nors nemaža ten ir autorius komentarų bei aiškinimų (ištraukos LM, I, 266–292), rašė vokiškai, pateiktieji šaltinių tekstai lotynų, lenkų ir kt. kalbomis neverčiami;

– Eduardas Volteris (latvis), „Mitologijos apybraižos“, 1886 m.; „Lietuvių mitologija“, 1996 m., ir kt. (ištraukos: LM, I, 336–353), rašė rusiškai;

– Antonas Mežinskis (Anton Mierziński), „Lietuvių mitologijos šaltiniai“, 1892 m. (ištraukos: LM, I, 370–402), rašė lenkiškai, antras pagal reikšmę istorinių šaltinių rinkinys po Mannhardto;

– Aleksandras Briukneris (Aleksander Brückner), „Iš lietuvių mitologijos“, 1886 m.; „Senoji Lietuva: žmonės ir dievai“, 1904 m. (ištraukos: LM, I, 453–490), rašė lenkiškai (abu pastarieji autoriai neigiamai tendencingi Lietuvos atžvilgiu);

– Jonas Basanavičius, gyveno 1851–1927, daugybė veikalų įvairiomis lietuvių mitologijos temomis: Basanavičius, J. *Raštai*, V., 1970 (per 1000 p.); Basanavičius, J. *Raštai*, I–II, V., 2003–2004 („Jono Basanavičiaus tautosakos

bibliotekėlės“ paskutiniai du tomai, prieinami internete; ištrauka: LM, II, 10–51), rašė lietuviškai;

– Kazimieras Būga, gyv. 1879–1924, lie. kalbotyros tėvas, daugybė straipsnių miologijos tematika, daugiau kalbotyros (etimologijos) požiūriu, žr.: Būga, K. *Raštai*, I–IV, V., 1959–1962 (kelios ištraukos: LM, II, 52–77), rašė lietuviškai, vokiškai ir rusiškai;

– Petras Tarasenko, archeologas, „Senovės lietuvių šventovės“, 1926 (LM, II, 230–246); *Pėdos akmenyje* (V., 1958), senosios religijos kulto vietų tyrinėjimai, rašė lietuviškai;

– Zenonas Ivinskis, istorikas, „Medžių kultas lietuvių religijoje“, 1938 (LM, II, 331–357); Vakaruose išleisti jo *Raštai*, rašė lietuviškai;

– Jonas Balys, žymus tautosakininkas, daug veikalų ir straipsnių įvairiomis baltų mitologijos temomis (ištraukos: LM, II, 358–408; nebaigti sudaryti *Raštai*, I–II, V., 1998–2000), nuo karo gyveno Amerikoje, rašė lietuviškai, vokiškai, angliškai;

– Marija Gimbutienė, pasaulinio garso archeologė (Vakaruose Gimbutas), daug darbų baltų mitologijos tematika, pagr.: *Baltai* (ištraukos: LM, III, 106–141); *Baltai priešistoriniais laikais* (V., 1985; skyriai apie mitologiją); *Senovės lietuvių deivės ir dievai* (V., 2002); nuo karo gyveno Vakaruose, rašė lietuviškai, angliškai;

– Pranė Dundulienė, sovietų laikų etnografė, tautosakininkė, daugybė knygų ir straipsnių lietuvių mitologijos tematika (ištrauka: LM, III, 180–215), gyveno Lietuvoje, rašė lietuviškai (kai ką naivokai prikūrė – pvz., visas lie. dievybes bandė paversti moteriškomis, sumoterinti);

– Juozas Jurginis, sovietmečio istorikas, daug darbų liečia baltų mitologiją (ištrauka: LM, III, 230–245);

– Vytautas Jonas Bagdanavičius, kunigas, gyveno Vakaruose, daug įvairių darbų baltų religijos ir mitologijos tematika, kartais keistokų: *Laumių praeitis Lietuvoje*, V., 1999 (perleista); Žmogaus ir pasaulio pradžia lietuviškoje tautosakoje, LM, III, 373–418; Brutenio religinės ir politinės sąrangos įsteigimas prūsuoje, *Prūsijos kultūra*, V., 1994, p. 64–80; Sūduvių religijos klausimas, *Prūsijos kultūra*, p. 107–117; Aukojimas prūsuoje šešioliktojo šimtmečio pradžioje, *Prūsijos kultūra*, p. 119–147; rašė lietuviškai;

– Ambraziejus Jonynas – folkloristas, vis dėlto nemažai dėmesio paskyręs lietuvių mitologijai bei religijai, pirmiausia knygoje: *Lietuvių folkloristika iki XIX a.*, V. 1984, kur gana nuodugnai, nors ir trumpai, perželgė pagrindinius istorinius bei tautosakinius LRM šaltinius (vertinga pažintinė knyga!);

– Norbertas Vėlius – svarbiausias baltų religijos ir mitologijos tyrinėtojas sovietmečio Lietuvoje, BRMŠ, LM sudarytojas, pagrindiniai veikalai: *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, V., 1977; *Senovės baltų pasaulėžiūra*, V., 1983; *Chtoniskasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*, V., 1987 (pastaraisiais metais bent keliomis kombinacijomis kartu su straipsniais perleistos); taip pat daugybė straipsnių, iš kurių paminėtini: Senovės lietuvių religija ir mitologija, *Krikščionybė ir jos socialinis vaidmuo Lietuvoje*, V., 1986, p. 9–41; Baltų religijos ir mitologijos šaltinių pobūdis, BRMŠ, I, Vilnius, 1996, p. 22–49; rašė lietuviškai (2008 m. jo gimimo 70-mečio proga LLTI pradėtos kasmetės jo vardo mitologijos konferencijos);

– Algirdas Julius Greimas, žymus prancūzų semiotikas ir kartu vienas iš įdomiausių baltų religijos ir mitologijos tyrinėtojų, pagrindiniai jo darbai šia tematika surinkti į storą baltą „plytą“: *Baltų mitologijos studijos*, V., 2005; kiek anksčiau viena knyga išleisti du pagrindiniai jo darbai: *Tautos atminties beieškant; Apie dievus ir žmones*, Chicago–Vilnius, 1990; semiotiką rašė prancūziškai, o apie baltų religiją ir mitologiją – lietuviškai;

– Viačeslavas Ivanovas ir Vladimiras Toporovas († 2005), iškilūs XX a. antrosios pusės rusų mokslininkai, parašę daugybę darbų, daugiau mažiau susijusių su

baltų religija ir mitologija, paminėtinas straipsnis „Baltų mitologija“ pasaulio tautų mitologijos enciklopedijoje (Иванов, Вяч. Вс., Топоров, В. Н. Балтийская мифология, *Мифы народов мира: Энциклопедия*, I, Москва, 1980, p. 153–158 [enciklopedija ne kartą perleista]), ten ir daug straipsnių, skirtų atskiriems lietuvių, baltų mitiniams personažams; išleista V. Toporovo darbų, skirtų baltų mitologijos tematikai, rinktinė lietuvių kalba: Toporov, V. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*, V., 2000 (vidutiniškas vertimas), iš kurių mūsų temai turbūt svarbiausias pirmasis „Baltų mitologijos pastabos“ (p. 11–34), bet ne mažiau įdomūs bei reikšmingi ir kiti (čia lietuviškai skelbiamas ir minėtasis enciklopedijos str. „Baltų mitologija“); rašė rusiškai, vienas kitas reikšmingas straipsnis baltų mitologijos tematika skelbtas angliškai (pvz.: Ivanov, V., Toporov, V. A Comparative Study of the Group of Baltic Mythological Terms from the Root *vel-, *Baltistica*, IX(1), Vilnius, 1973);

– Gintaras Beresnevičius († 2006), žymus lietuvių religijotyryninkas, istorikas, daugybės knygų ir straipsnių įvairiausiomis lietuvių religijos ir mitologijos temomis autorius, paminėtina: *Dausos: Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje*, V., 1990; *Baltų religinės reformos*, V., 1995; *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*, V., 2001 (didele dalimi tas pat, kas *Mitologijos enciklopedijoje*); *Eglė žalčių karalienė ir lietuvių kosmogoninis mitas*, V., 2003; *Lietuvių religija ir mitologija*, V., 2004; rašė lietuviškai;

– Bronislava Kerbelytė, tautosakininkė, savitos klasifikacijos sudarytoja, tautosakos ir iš dalies mitologijos tyrinėtoja; pagrindinės knygos: *Lietuvių liaudies padavimai*, V., 1970; *Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės*, Kaunas: VDU, 2011;

– Nijolė Laurinkienė, tautosakininkė, mitologė, trys knygos: *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*, V., 1990; *Senovės lietuvių dievas Perkūnas...*, V., 1996; *Žemyna ir jos mitinis pasaulis*, 2013; daug straipsnių (daugiausia *Tautosakos darbuose* ir *Liaudies kultūroje*), rašo lietuviškai;

– Vyktas Vaitkevičius, archeologas, užsiima baltų šventvietėmis, be įvairių straipsnių, išleido tris svarbias knygas: *Alkai: baltų šventviečių studija*, V., 2003; *Senosios Lietuvos šventvietės: Žemaitija*, V., 1998; *Senosios Lietuvos šventvietės: Aukštaitija*, V., 2006; pastarosios dvi – nepaprastai vertingas ir įdomus katalogas apie nūdien žinomas senojo tikėjimo šventviečių liekanas, su žemėlapiais, nuotraukomis, aprašymais, liaudies tikėjimų bei susijusios tautosakos pristatymu (galima imti ir gyvai keliauti...); nedidelis tęsinys: *Senosios Lietuvos šventvietės: Joniškio rajonas*, Šiauliai, 2016; taip pat knygos iš ekspedicijos Nerimi; rašo lietuviškai, kartais angliškai;

– Daiva Vaitkevičienė, tautosakininkė, semiotikė, įdomi tradicinės baltų pasaulėžiūros fragmento rekonstrukcija: *Ugnies metaforos: lietuvių ir latvių mitologijos studija*, V., 2001; parengė lietuvių užkalbėjimų leidinį; rašo lietuviškai, kartais angliškai;

– Lina Būgienė, apgynė disertaciją „Mitinis vandens įprasminimas lietuvių sakmėse, padavimuose ir tikėjimuose“ (paskelbta: *Tautosakos darbai*, XI (XVIII), Vilnius, 1999); tai bene vienintelis išimtinai vandens mitologijai skirtas darbas; tačiau toliau mitologijos srityje nebesireiškia;

– Rimantas Balsys (Klaipėdos universitetas), kn.: *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios*, Klaipėda, 2006, papildytas keidimas 2010 (glaustas dievybių sąvadas); *Lietuvių ir prūsų pagonybė: alkai, žyniai, stabai*, Klaipėda, 2015.

– Vytautas Ališauskas, istorikas, filologas, istorinių šaltinių žinovas, parašęs nemažai straipsnių LRM temomis ir išleidęs dvi knygas: *Sakymas ir rašymas: Kultūros modelių tvėrmė ir kaita LDK*, V., 2009 ir, svarbiausia: *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus*, V., 2012, kurios pusė – autorinis tyrimas, o pusė – naujai išversta ir skelbiama Jono Lasickio knygelė; parengė papildomą istorinių šaltinių tomą: *Baltų religijos ir mitologijos relikvai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV–XVIII a.*, V., 2016 (BRMR);

– Birutė Jasiūnaitė – kalbininkė, nagrinėja lietuvių kalbos frazeologizmus, kuriuose aptinka užtektinai mitologijos; be straipsnių tęstiniuose leidiniuose (pirmiausia *Baltistica* ir *Acta Linguistica Lithuanica*), paskelbė monografiją: *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje*, V., 2010;

– Dalia Senvaitytė (VDU), kn. pagal dis. *Ugnis senojoje lietuvių tradicijoje: Mitologinis aspektas*, Kaunas: VDU, 2005;

– Radvilė Racėnaitė, knyga: *Žmogaus likimo ir mirties samprata lietuvių folklore*, V.: LLTI, 2011;

– Dainius Razauskas, pagrindinė tyrimų kryptis – mitinio pasaulėvaizdžio, jo dėmenų rekonstrukcija, remiantis visais įmanomais šaltiniais. Pagrindiniai darbai mitologijos srityje (be straipsnių įvairiuose leidiniuose): *Vėjūkas: lietuvių vėjo demono vardo ir įvaizdžio rekonstrukcija, atsižvelgiant į vieną skitų atitikmenį (osetinių wæjug / wæjyg)*, V., 2004 (kol kas bene vienintelė studija apie lietuvių mitinį Vėją); *Krosnis mitologijoje*, V., 2011 (bet užkabinta daugiau nei tik krosnis); *Visi dievai: „panteono“ sąvokos kilmė, pirminis turinys ir lietuviškas atitikmuo*, 2014, 2016; dar su mitologija iš dalies siejasi: *Vytis simbolikos požiūriu: Baltas raitelis su iškeltu kalaviju raudoname lauke*, V., 2008, ir *Maironis – praamžės tradicijos dainius*, V., 2016; *Mitiniai vaizdiniai Donelaičio „Metuose“: pastabos paraštėse* (pastarosiose knygose daug atskirų mitinio pasaulėvaizdžio fragmentų).

Paminėtini tęstiniai bei periodiniai leidiniai:

– *Senovės baltų kultūra 1: Senovės baltų simboliai*, 1990; ...2: *Ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūra*, 1992; ...3: *Prūsijos kultūra*, 1994; ...4: *Dangaus ir žemės simboliai*, 1995; ...5: *Augalų ir gyvūnų simboliai*, 1999; ...6: *Nuo kulto iki simbolio*, 2002; ...7: *Gamta ir religija*, 2006; ...8: *Tai, kas išlieka*, 2009; ...9: *Sakralieji baltų kultūros aspektai*, 2012 (atskirų tomų pavadinimai sąlygiški, rinkinio turinį atspindi tik bendrais bruožais);

– *Tautosakos darbai* (skirtas tautosakai, bet nemažai straipsnių ir mitologijos bei religijos klausimais – prieinamas internete <www.llti.lt/lt/tautosakos_darbai/>);

– *Liaudies kultūra* (papročiai, senosios tradicijos, jų gyvavimas, būna straipsnių mitologijos bei religijos klausimais – nuo 2000 m. prieinamas internete <<http://lnkc.lt/go.php/lit/Liaudies-kultura/>>);

– neseniai Lietuvos kultūros tyrimų institutas ėmė leisti pusmetinį *Sovijus*, kuriame irgi skiriama vietos lietuvių religijai ir mitologijai <www.sovijus.lt>;

Iš latvių mitologijos rekomenduojama:

– Šmitas, P. *Latvių mitologija*, V., 2004 (vertimas, latviškai išleista 1926);

– Latvių mitologija, *Mitologijos enciklopedija*, V., 1999, p. 150–235 (vertimas, latviškai paskelbta 1992).

Privaloma literatūra:

Lietuvių religija ir mitologija, *Mitologijos enciklopedija*, II, V.: Vaga, 1999, įvadinis straipsnis: p. 235–268, žodynėlis: p. 269–300;

Vėlius, N. Senovės lietuvių religija ir mitologija, *Krikščionybė ir jos socialinis vaidmuo Lietuvoje*, V., 1986, p. 9–41.

Vėlius, N. Mitinės lietuvių sakmių būtybės, V., 1977, 325 p.

Greimas, A. J. Tautos atminties beiėškant; Apie dievus ir žmones, Chicago–Vilnius, 1990 (≈ *Baltų mitologijos studijos*, V., 2005).

Pagrindinė literatūra:

Balsys, R. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*, Klaipėda, (2006,) 2010;

Balsys, R. *Lietuvių ir prūsų pagonybė: alkai, žyniai, stabai*, Klaipėda, 2015;

Beresnevičius, G. *Dausos: Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasauležiūroje*, V., 1990;

Beresnevičius, G. *Baltų religinės reformos*, V., 1995;

Beresnevičius, G. Lietuvių ir prūsų religingumas, *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*, V., 2001, p. 5–40;

Beresnevičius, G. *Lietuvių religija ir mitologija*, V., 2004;

Gimbutienė, M. *Baltai priešistoriniais laikais*, V., 1985;

Gimbutienė, M. *Senovės lietuvių deivės ir dievai*, V., 2002;

Jonynas, A. *Lietuvių folkloristika iki XIX a. V.*, 1984;

Laurinkienė, N. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas...*, V., 1996;

Laurinkienė, N., *Žemyna ir jos mitinis pasaulis*, V., 2013;

Lietuvių mitologija, sudarė Norbertas Vėlius, I–III, V., 1995–2004;

Račiūnaitė R., Senvaitytė D., Vaicekauskas A. *Senovės lietuvių pasauležiūra: metodinė mokymo priemonė*. Kaunas: VDU, 2001.

Razauskas, D. *Vėj · kas: lietuvių vėjo demono vardo ir įvaizdžio rekonstrukcija, atsižvelgiant į vieną skitų atitikmenį (osetinių wæjug / wæjyg)*, V., 2004.

Razauskas, D. *Krosnis mitologijoje*. Vilnius: Aidai, 2011.

Vaitkevičienė, D. *Ugnies metaforos: lietuvių ir latvių mitologijos studija*, V., 2001;

Vaitkevičienė, D., Vaitkevičius, V. XIII a. Lietuvos valstybinės religijos bruožai, *Archeologija 21*, Vilnius, 2001, p. 311–333;

Vėlius, N. *Senovės baltų pasauležiūra*, V., 1983;

Vėlius, N. *Chtoniskasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*, V., 1987.

Pagalbinė literatūra (be tautosakos leidinių, minėtų aukščiau):

Ališauskas, V. *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus*, V., 2012;

Atvažiuoja kalėdos: Advento–Kalėdų papročiai ir tautosaka, V., 2000;

Beresnevičius, G. *Eglė žalčių karalienė ir lietuvių kosmogoninis mitas*, V., 2003;

Beresnevičius, G. Gamta ir šventumas: Senovės lietuvių religijos „gamtiškumo“ klausimu, *Senovės baltų kultūra 7: Gamta ir religija*, V., 2006, p. 64–90;

Beresnevičius, G. Lietuvių ir lenkų istoriografija apie lietuvių mitologiją XIX a. pirmoje pusėje: Mitologinės tradicijos įtaka lietuvių identiteto formavimuisi, *Literatūra*, 2006, 48(5).

Būgienė, L. Mitinis vandens įprasminimas lietuvių sakmėse, padavimuose ir tikėjimuose, *Tautosakos darbai*, XI (XVIII). V., 1999.

Dundulienė, P. *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, V., 1991;

Ivanov, V.V., Toporov, V.T. A Comparative Study of the Group of Baltic Mythological Terms from the Root *vel-. *Baltistica*, IX (1), V.: Mintis, 1973

- Kabelka, J. *Baltų filologijos įvadas*, Vilnius, 1982, p. 8–50, skyrelių pradžios: p. 63–66, 73–77, 81–83, 85–88, 108–111 (be kalbinių smulkmenų);
- Kerbelytė, B. *Lietuvių tautosakos kūrinų prasmės*. Kaunas: VDU, 2011;
- Kupolė rožė: Sekminių–Joninių papročiai ir tautosaka*, V., 2003;
- Latvių mitologija, *Mitologijos enciklopedija*, V., 1999, p. 150–235;
- Laurinkienė, N. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*, V., 1990;
- Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*, sudarė, parengė ir įvadą parašė Daiva Vaitkevičienė. V., 2008.
- Racėnaitė, R. *Žmogaus likimo ir mirties samprata lietuvių folklore*, V.: LLTI, 2011;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Aitvaras, *Liaudies kultūra*, 2008, Nr. 6;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Kaukas, *Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 1;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Austėja, *Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 2;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Reinkarnacija, arba pergimimas, *Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 4;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Adata, *Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 6;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Siuvimas, *Liaudies kultūra*, 2010, Nr. 2;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Siūlas, siūlai, *Liaudies kultūra*, 2010, Nr. 5;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Žvaigždė, *Liaudies kultūra*, 2010, Nr. 6;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Meteoras ir Kometa, *Liaudies kultūra*, 2011, Nr. 2;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Aušrinė (ir Vakarinė), *Liaudies kultūra*, 2011, Nr. 6;
- Razauskas, D. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Saulė, *Liaudies kultūra*, 2012, Nr. 3;
- Razauskas, D. Dievo vaikaitis: žmogaus vieta lietuvių kosmologijoje, *Tautosakos darbai*, XLII, V.: LLTI, 2011;
- Savukynas, V. *Istorija ir mitologijos: tapatybės raiškos XVII–XIX amžiaus Lietuvoje*, V., 2012;
- Senovės baltų kultūra 1: Senovės baltų simboliai*, V., 1992;
- Senovės baltų kultūra 2: Ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūra*, V., 1992;
- Senovės baltų kultūra 3: Prūsijos kultūra*, V., 1994;
- Senovės baltų kultūra, 4: Dangaus ir žemės simboliai*, V., 1995;
- Senovės baltų kultūra, 5: Augalų ir gyvūnų simboliai*, V., 1999;
- Senovės baltų kultūra, 6: Nuo kulto iki simbolio*, V., 2002;
- Senovės baltų kultūra, 7: Gamta ir religija*, V., 2006;
- Senovės baltų kultūra, 8: Tai, kas išlieka*, V., 2009;
- Senovės baltų kultūra, 9: Sakralieji baltų kultūros aspektai*, V., 2012;
- Senvaitytė, D. *Ugnis senojoje lietuvių tradicijoje: Mitologinis aspektas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005;
- Šmitas, P. *Latvių mitologija*, V., 2004;
- Toporov, V. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*, V., 2000;
- Vaitkevičienė, D. Lietuvių mitologijos interpretacija istorikų darbuose: mokslinis monologas, *Kultūros barai*, 2002, Nr. 4, p. 72–81;
- Vaitkevičius, V. *Alkai: baltų šventviečių studija*, V., 2003;
- Vaitkevičius, V. *Senosios Lietuvos šventvietės: Aukštaitija*, V., 2006;

- Vaitkevičius, V. *Senosios Lietuvos šventvietės: Žemaitija*, V., 1998;
Velykų rytą rožė pražydo: Verbų sekmadienio, Velykų, Jurginių papročiai ir tautosaka, V., 2006;
- Vėlius, N. Baltų religijos ir mitologijos šaltinių pobūdis, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, I, Vilnius, 1996, p. 22–49;
- Vildžiūnas, P. Istorikai apie senąją lietuvių religiją ir mitologiją, *Naujasis židinys*, Nr. 7–8, p. 383–387;
- Иванов, Вяч.Вс., Топоров, В.Н. Балтийская мифология, *Мифы народов мира: Энциклопедия*, I–II, Москва, 1980–1982 ir atskiri straipsniai apie įvairias lietuvių (bei latvių, prūsų) mitines būtybes pagal vardus;
daugybė specialesnių leidinių, kurių neįmanoma suminėti.

Seminarų temos (pagal studentų pageidavimus), pvz.:

Baltų teisė:

– Prūsų „teisynas“: *BRMŠ*, II, p. (35–46), 92–94; *Prūsijos kultūra*, V., 1994, p. 64–89;

Lietuvos statuto užuominos;

Raganų teismai: *BRMŠ*, II, p. 425–437, 636; III, p. 379–450; IV, p. 83–112.

Burtai, užkalbėjimai:

– Vėlius N. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, Vilnius, 1977, p. 199–267 (daugiau žr. rodyklėje „burtininkai“);

apie burtus lietuvių tradicijoje:

– Beresnevičius G. *Lietuvių religija ir mitologija*, V., 2004, p. 59–65, 118–123;

– *BRMŠ*, I–IV, žr. rodyklėse „burtai, būrimas, burtininkas“ ir pan;

užkalbėjimai:

BRMŠ, I–IV, žr. rodyklėse „užkalbėjimas, vardytojas, žadėtojas“ ir pan;

– *Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės*, parengė Daiva Vaitkevičienė, V., 2008 (žr. įvadinį straipsnį + po visą knygą įvairių pavyzdžių);

– PS: *BRMŠ* pagal rodykles galima susirasti ir visokių kitų N. Vėliaus norodytuose skyriuose minimų dalykų!

Dangaus šviesuliai lietuvių mitologijoje (pasitarus su dėstytoju).

Kalendorinių švenčių ritualiniai papročiai bei mitologija (Užgavėnės, Velykos, Jurginės, Kupolės, Vėlinės, Kalėdos ir kt.):

– apie į v a i r i a s kalendorines šventes: *Mitologijos enciklopedija*, II, V., 1999, p. 284–285; *Lietuvių etnografijos bruožai*, V., 1964, p. 536–550 (A. Vyšniauskaitės str.); *Lietuvių kalendorinės šventės*, V., 1990 (95 p.); Gutautas, S. *Lietuvių liaudies kalendorius*, V., 1991 (86 p.); Vėlius, Norbertas. *Senovės baltų pasaulžiūra*, V., 1983, p. 139–157; Dundulienė P. *Lietuvių etnologija*, V., 1991, p. 228–314 (arba tos pat autorės *Lietuvių etnografija*, V., 1982, p. 269–325); speciali monografija: Dundulienė P. *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai*, V., 1991 (261 p.); reikšminga knyga: Buračas B. *Lietuvos kaimo papročiai*, V., 1993, p. 122–300; pažymėtinas: Kudirka, Juozas – atskiros plonos knygelės apie skirtingas šventes (*Papročiai ir kaimo kultūra*, Kaunas, 1996, p. 24–49; *Užgavėnės*, V., 1992; *Velykų šventės*, V., 1990; *Jurginės*, Kaunas, 1997; *Motinos diena*, Ukmergė, 1992; *Joninės*, V., 1991; *Vėlinės*, V., 1991; *Kūčių naktis*, V., 1990; *Lietuviškos Kūčios ir Kalėdos*, V., 1993; *Lietuviškos kūčios*, V., 1994);

– su kalendorinėmis šventėmis susijusi tautosaka: Balys J. *Lietuvių kalendorinės šventės: tautosakos medžiaga*, V., 1993; *Atvažiuoja kalėdos: Advento–Kalėdų papročiai ir tautosaka*, V., 2000; Kriščiūnaitė, I. *Užgavėnės*, V., 1992 (118 p.); *Velykų rytų rožė pražydo: Verbų sekmadienio, Velykų, Jurginių papročiai ir tautosaka*, V., 2006; *Kupolė rožė: Sekminių–Joninių papročiai ir tautosaka*, V., 2003;

– apie žiemos šventes bei jų raidą pastaraisiais šimtmečiais: Vaicekauskas A. *Lietuvių žiemos šventės*, Kaunas, 2005, viso 190 p.

(Atskiri dievai bei mitinės būtybės pagal susitarimą, pvz.):

Laumė, laimė, dalia:

Vėlius, Norbertas. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, V., 1977, p. 56–128 (atskirai paeiliui apie laimę ir laumę, dar žr. rodyklėje „laimė“ ir „laumė“);

Laurinkienė, Nijolė. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas...*, V., 1996, p. 174–183 (Laumė – Perkūno žmona);

- Racėnaitė, Radvilė. *Žmogaus likimo samprata lietuvių folklore*, V., 2011, p. 72–78, 129–143 (laimė, nelaimė, dalia);
- BRMŠ, I–IV, žr. rodyklėse „dalia“, „laima,-ė“, „laumė“;
- pramaisom apie dalią, laimę, laumę tautosakos pavyzdžių žr.:
- *Lietuviškos pasakos*, surinko Jonas Basanavičius, I (= *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka* 5), V., 2001, p. 207–247;
  - *Lietuviškos pasakos*, surinko Jonas Basanavičius, II (= *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka* 6), V., 2003, p. 337–375;
  - *Lietuviškos pasakos įvairios*, surinko Jonas Basanavičius, IV (= *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka* 4), Vilnius: Vaga, 1998, p. 59–64, 226–269;
  - Balys, J. *Raštai*, IV, V., 2003, p. 138–149;
  - (– Papildomai daug medžiagos galima rasti knygoje: Bagdanavičius, V. *Laumių praeitis Lietuvoje*, V.: Veja, 1999, tik paties autoriaus teiginius reikia vertinti nuosaikiai.)

Lietuvių „Zodiakas“:

- Enėjas Silvijus Pikolominis: BRMŠ, I, p. 588–597;
- Augustinas Rotundas: BRMŠ, II, p. 451–466;
- Vaiškūnas J. Saulės gražinimo ritualas ir Zodiako ženklai: Ar turėjome savo astronominę praktiką ir astralinę mitologiją?, *Šiaurės Atėnai*, 2002, liepos 20, Nr. 27 (613);
- Vaiškūnas J. Zodiako ženklų atvaizdai ant senovinio kaušo, *Šiaurės Atėnai*, 2002, liepos 27, Nr. 28 (614);
- (– papildomai žr. internete Vaiškūno J. bibliografiją <<http://tautosmenta.lt/jonas-vaiskunas/>>);
- (– apskritai apie lietuvių tradicinę kosmologiją: Dundulienė P. *Lietuvių liaudies kosmologija*, V., 1988 – su dangaus kūnais bei reiškiniais susijusių tikėjimų bei papročių apžvalga).

Medžiai lietuvių religijoje ir mitologijoje

- BRMŠ, rodyklėse žr.: *medis, miškas*;
- Vėlius, Norbertas. *Senovės baltų pasaulėžiūra*, V., 1983, p. 115–138;
- Beresnevičius, Gintaras. *Lietuvių religija ir mitologija*, V., 2004, p. 211–223 (sk. IV.2: Medžio funkcijos);
- Beresnevičius, Gintaras. Tikėjimai metempsichoze senovės lietuvių pasaulėžiūroje, *Liaudies kūryba*, III, V., 1991, p. 65–73;
- Beresnevičius, Gintaras. Ažuolas baltų kultuose, *Liaudies kūryba*, IV, V., 1996, p. 8–15;
- Dundulienė, Pranė. *Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose*, V, daug leidimų;
- Dundulienė, Pranė. *Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje*, V., daug leidimų.

Mirtis ir pomirtinis pasaulis

- Beresnevičius, G. *Dausos: Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje*. Vilnius, 1990;
- Basanavičius, Jonas. *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*. Vilnius, 1998 (atrinktinai);
- Balys, Jonas. *Raštai*, V. Vilnius, 2004, p. 121–204 (atrinktinai);
- Dundulienė, P. *Senieji lietuvių šeimos papročiai*. Vilnius, 1999, p. 241–281.
- Vyšniauskaitė, Angelė, Kalnius, Petras, Paukštytė-Šaknienė, Rasa. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis, 2008, p. 483–505;
- Lietuvių etnografijos bruožai*. Vilnius, 1964, p. 513–526.
- (Straipsniuose minimus istorinius šaltinius pagal pavadinimą galima susirasti BRMŠ.)

Palemono legenda

- *BRMŠ*, II, p. 377–379;
- *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, V., 1971, p. 42–45, 51–52;
- Vijūkas-Kojelavičius, A. *Lietuvos istorija*, V., 1988, p. 58–64 (atrinktinai);
- Narbutas, T. *Lietuvių tautos istorija, I: Lietuvių mitologija*, V., 1998, p. 218–220.
- Beresnevičius, G. *Palemono mazgas: Palemono legendos periferinis turinys*, Vilnius, 2003; (Beresnevičius, G. *Palemono legendos periferinis turinys*, *Naujasis židinys*, 2000, Nr. 7–8, p. 373–382);
- Greimas, A. J. *Lietuvių mitologijos studijos*, V.: Baltos lankos, 2005, p. 574–587;
- (papildoma man nežinoma literatūra, kurios įvertinti negaliu: Gudmantas, K. Lietuvių kilmės iš romėnų teorijos genezė ir ankstyvosios Lietuvos vardo etimologijos; Petrauskas, R. Socialiniai ir istoriografiniai lietuvių kilmės iš romėnų teorijos aspektai; Narbutas, S. Lietuvių kilmės iš romėnų legenda kultūrinės integracijos šviesoje; Jovaiša, E. Iš lietuvių etnogenezės istorijos; Beresnevičius, G. *Palemonidai: Lietuvių nacionalinis identitetas ir Palemono „romėniškųjų“ legendų įtaka jo formavimuisi nuo XVI a.*).

Pasaulio ir žmogaus sukūrimas lietuvių mitologijoje (etiologinės sakmės):

- sakmių tipų sąrašas: Balys J. *Raštai*, III, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, p. 167–179;
- pavyzdžiai: ten pat, p. 274–340; *Kaip atsirado žemė: Lietuvių etiologinės sakmės*, sudarė ir parengė N. Vėlius, V., 1986, viso 100 p., pradžioje – N. Vėliaus įvadinis straipsnis apie etiologines sakmes;
- straipsniai: Laurinkienė N. Pasaulio kūrimo motyvai lietuvių pasakojamojoje tautosakoje, *Liaudies kultūra*, 2002, Nr. 5; Laurinkienė N. Sakmių apie pasaulio sukūrimą paplitimas ir prasmė, *Tautosakos darbai*, V(XII), V.: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996; *Mitologijos enciklopedija*, II, V., 1999, p. 240–244;
- apie Velnio vaidmenį pasaulio sukūrimo: Vėlius N. Velnias – pasaulio kūrėjas, *Vėlius N. Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: folklorinė velnio analizė*, V., 1987, p. 116–125;
- papildomai: Eliade M. *Amžinojo sugrįžimo mitas: Archetipai ir kartotė*, V., 1996, p. 50–88; Beresnevičius G. *Lietuvių religija ir mitologija*, V., 2004, p. (224–226 ir t.), 237–239 ir t.; Razauskas D. Sutvėrimas: „kūrybinės“ žodžio reikšmės motyvacija, *Liaudies kultūra*, 2000, Nr. 2, p. 8–13; Dar kartą apie „sutvėrimą“: papildoma „kūrybinės“ žodžio reikšmės argumentacija, *Liaudies kultūra*, 2001, Nr. 1, p. 39–41.

Sapnai lietuvių religijoje ir mitologijoje

- BRMŠ*, II, p. (109, 301), 111; III, p. 66, 67, 96, 277–278; IV, p. 122–123;
- Iš gyvenimo vėlių ir velnių*, surinko Jonas Basanavičius (= *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*, 7). V.: LLTI, 1998, p. 159–161 (internete PDF);
- Juodoji knyga*, surinko Jonas Basanavičius (= *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*, 12). V.: LLTI, 2004, p. 40, 43, 45, 151, 154, 156 (internete PDF);
- Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*, surinko Matas Slančiauskas. V.: 1975, Nr. 345, 434, 446, 447, 360, 361;
- Ivanauskaitė, Vita. Žemaičių sapnai: tekstų folkloriškumas ir kontekstų reikšmė, *Tautosakos darbai*, XXXIV. V: LLTI, 2007, p. 79–96 (internete PDF);
- dar žr. ten pat (*Tautosakos darbai*, XXXIV), p. 282–292;
- Ivanauskaitė, Vita. Lemtingi pasimatymai sapnuose: oneirinės patirtys advento–Kalėdų ciklo tikėjimuose, *Tautosakos darbai*, XL. V: LLTI, 2010, p. 42–64 (internete PDF);

Višinskaitė, A. *Lietuvių liaudies sapnų aiškinimai ir pasakojimai apie sapnus: sandara, funkcionavimo specifika, reikšmės*, daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2007.

Šeimos šventės (gimtuvės; vestuvės; laidotuvės ar kt.):

– Pagrindinė knyga: Vyšniauskaitė, A. *Lietuvių šeimos tradicijos*, V., 1967; tos pat autorės dar knygoje: *Lietuvių etnografijos bruožai*, V., 1964, p. 465 ir t. (gimtuvės); 477 ir t. (vestuvės); 513 ir t. (laidotuvės) bei kt.; iš naujausių: Vyšniauskaitė, A., Kalnius, P., Paukštytė-Šaknienė, R. *Lietuvių šeima ir papročiai*, V., 2008;

– taip pat: Dundulienė P. *Senieji lietuvių šeimos papročiai*, V., 1999 (283 p.); trumpiau: Dundulienė P. *Lietuvos etnologija*, V., 1991, p. 345–380; vestuvės: Buračas B. *Lietuvos kaimo papročiai*, V., 1993, p. 302–443;

– apie gimtuves pagr. knyga: Paukštytė R. *Gimtuvės ir krikščynos Lietuvos kaimo gyvenime*, V., 1999 (136 p.);

– vienas iš turtingiausių XIX a. šaltinių apie vestuves – A. ir J. Juškų „Svotbinė rėda“: Juška, A., Juška, J. *Lietuviškos svotbinės dainos*, II, V., 1955, p. 286–376; vienas seniausių šaltinių: Vagneris, E. *Prūsijos lietuvių... buitį ir papročiai*, V., 1999 (plona);

– tautosaka apie gimtuves bei laidotuves: Balys J. *Raštai*, V, V., 2004, atitinkamai p. 7–60 bei 121–205.

Ugnis lietuvių religijoje ir mitologijoje

– BRMŠ, I–IV, žr. rodyklėse kiekvieno tomo gale *ugnis, gabija*;

– Balys, J. *Raštai*, I, V., 1998, p. 6–22; IV, 2003, p. 203–208, 248–250;

– Dundulienė, P. *Ugnis lietuvių pasaulėjautoje*, V., 2006 (arba kitą leidimą);

– Senvaitytė, D. *Ugnis senojoje lietuvių tradicijoje: Mitologinis aspektas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.

Vanduo lietuvių religijoje ir mitologijoje

Būgienė, L. Mitinis vandens įprasminimas lietuvių sakmėse, padavimuose ir tikėjimuose, Tautosakos darbai, XI (XVIII). V., 1999, p. 13–78.

BRMŠ I–IV, rodyklėse žr. žodžius su šaknimi *vand-, up-, ežer-* ir pan.

Sužeistas vėjas: lietuvių liaudies mitologinės sakmės, V., 1987, p. 24–28.

Lietuvių tautosaka, IV: Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos. Vilnius, 1967, p. 605–613.

Basanavičius, Jonas. *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*, V., 1998, p. 481–486.

Varlė bei rūpūžė lietuvių mitinėje-religinėje tradicijoje

– BRMŠ, I–IV, žr. rodyklėse kiekvieno tomo gale *varlė* ir *rūpūžė*;

– Elisonas, J. Mūsų krašto fauna lietuvių tautosakoje, *Mūsų tautosaka*, V, Kaunas, 1932, p. 52–59; Elisonas, J. Keletas folkloro dalykų apie mūsų krašto varles (Amphibia), *Tauta ir žodis*, IV, Kaunas, 1926, p. 476–485 (VU bibliotekoje, Lituaniistikos skyriuje);

– *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*, Surinko Matas Slančiauskas, V., 1975, p. 71, 81, 119, 144, 151, 249, 260–261.

– Dundulienė, P. *Žalčiai lietuvių pasaulėjautoje ir dailėje*, Vilnius: Mintis, 1996, p. 174–181.

Vilkas

Vėlius, Norbertas. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*. Vilnius, 1987, p. (42, 44), 91–97, (236, 244).

Šlekonytė, Jūratė. Kodėl Gediminas sapnavo geležinį vilką, *Tautosakos darbai, XIV (XXI)*. Vilnius: LLTI, 2001, p. 122–140.

BRMŠ, I–IV, pagal rodykles.

Mūsų tautosaka, red. prof. Krėvė-Mickevičius, II, Kaunas, 1930, p. 127–144; V, Kaunas, 1932, p. 223–228.

Lietuviškos pasakos įvairios, surinko Jonas Basanavičius, III. Vilnius: Vaga, 1997, p. 210–213, 224–228, 412–414.

Balys, Jonas. *Raštai*, III. Vilnius: LLTI, 2002, p. 303–305.

Lietuvių tautosaka, IV: *Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos*. Vilnius, 1967, p. 379, 408, 434–435, 579–580.

Žalčiai ir gyvatės lietuvių religijoje ir mitologijoje

– *BRMS*, I–IV, žr. rodyklėse kiekvieno tomo gale *žaltys* ir *gyvatė*;

– Elisonas, J. Mūsų krašto ropliai (reptilia) lietuvių folkloro šviesoje, *Mūsų tautosaka*, III, Kaunas, 1931, p. 90–180 (praleidžiant neturiningas vietas); Elisonas, J. Mūsų krašto fauna lietuvių tautosakoje, *Mūsų tautosaka*, V, Kaunas, 1932, p. 60–62 (VU bibliotekoje, Litanistikos skyriuje);

– Dundulienė, P. *Žalčiai lietuvių pasaulėjautoje ir dailėje*, V., 1996 (arba kitą leidimą, biblioteka turbūt duotų išsinešti namo; be to, gal dar galima rasti „Akademinėje knygoje“).